

ELŐSZÓ

A *Verseny és szabályozás* ötödik évkönyvében hangsúlyosan foglalkozunk a pénzügyi szektor újraszabályozásával a válság során. A kialakult hagyományokhoz híven a kötet négy részre tagolódik. A közgazdasági és jogi alapkérdéseket áttekintő I. részben négy tanulmány található. Halpern László és Muraközy Balázs írása magyarországi adatok segítségével vizsgálja a verseny erőssége és a vállalati K+F-kiadások közötti összefüggést. A két változó közötti kapcsolat sokat vitatott kérdés, a korai modellek eredményei szerint az erősebb verseny az innováció csökkenéséhez vezet, de az 1990-es évek empirikus kutatásai ennek éppen az ellenkezőjét mutatták ki. Ez utóbbi irodalmat felhasználva a tanulmány a verseny és az innováció közötti kapcsolat mérési nehézségeinek elemzése után iparági és vállalati adatok felhasználásával bemutatja az iparági verseny erőssége és a vállalati K+F-kiadások közötti fordított *U* alakú kapcsolatot.

A kötet második írása egy ma még kevésbé kutatott és ismert problémakör fontosságára hívja fel a figyelmet. Ebben Szatmáry István a kategóriamenedzsment versenyjogi szempontból lehetséges veszélyeit tárgyalja. Egy termék kategória vezetőjévé kinevezett szállító ugyanis a többi szállítóhoz képest speciális és előnyös helyzetben van: az általa adott tanácsokkal saját előnyére és versenytársai hátrányára tudja fordítani a forgalmazó magatartását. Az Egyesült Államokban megítélt egyik legnagyobb versenyjogi kártérítési igényt is egy kategóriavezetővel szemben érvényesítették, amely cég erőfölényes helyzetben visszaélt kategóriavezetői szerepével. Az európai és magyar joggyakorlatban a komoly szankciók lehetősége sem zárható ki, azaz a fokozott óvatosság indokolt lehet a kontinensen aktív kategóriavezetők és kategóriamenedzsmentet végző piaci szereplők részéről.

A harmadik tanulmány is a versenyjogi joggyakorlat helyzetét vizsgálja. Nagy Csongor István írása a viszonteladási ár rögzítésének problémakörében az utóbbi években lezajlott változásokkal foglalkozik. Miután az Egyesült Államok legfelsőbb bírósága érvénytelenítette a viszonteladási ár rögzítés önmagában való (*per se*) jogellenességének százesztendőös tételét, az amerikai és az európai versenyjog jelentős mértékben elhajlott egymástól. A tanulmány az Egyesült Államok jogának legújabb változásait, a vertikális megállapodásokra vonatkozó európai szabályozási rezsim helyzetét és revízióját, valamint a magyar versenyjog perspektíváit vizsgálja.

Valentiny Pál tanulmánya a kötet tematikus részének előkészítéseként azt hangsúlyozza, hogy a válságból való kilábalás sebességét nagymértékben befolyásolja,

hogyan a válságenyhítő beavatkozások során kialakulnak-e újabb versenyakadályok, illetve hogy felszámolták-e a válságban szerepet játszó versenykorlátozásokat. Ehhez a tanulmány áttekinti a válságok során felállított új intézményeket, a nemzeti bajnokok támogatásának gyakorlatát, a „túl nagy ahhoz, hogy elbukjon” elv érvényesülését, a bizalom megteremtését és fenntartását segítő szervezeteknek (könyvvizsgálók, hitelminősítők) a válság során tapasztalt magatartását és szabályozását.

A pénzügyi szektor válság alatti újraszabályozásával foglalkozó II. rész első írása a bankszabályozás változásaival foglalkozik. Mérő Katalin tanulmánya bemutatja, hogy a válság számos bankszabályozási és felügyeleti hibára világított rá, amire a szabályozóhatóságok a korábbi szabályok átalakításával és új szabályok kialakításával reagáltak. A szerteágazó szabályozási változások közül a tanulmány azokkal foglalkozik, amelyek a bankok működése és – ezen keresztül az egész pénzügyi rendszer – stabilitása szempontjából meghatározók lehetnek a következő években. Így foglalkozik a makroprudenciális szabályozás kialakításának szükségességével és lehetséges eszközeivel, a banki tőkére vonatkozó szabályok megújításával, a likviditásszabályozás kérdéskörével, a bankvezetők javadalmazásának szabályaival, valamint a bankfelügyelet intézményi keretének átalakításával.

A következő írásban Neményi Judit a pénzügyi válság hatását vizsgálja a központi bankok szabályozására. A tanulmány rámutat arra, hogy a válság kezeléséhez aktiválni kellett a jegybanki nem szokványos eszközöket, és újra kellett értelmezni a központi bankok végső hitelezői funkcióját, kiterjesztve a bankrendszeren kívüli piaci szegmensekre és az állampapírpiacra is. Miközben a központi bankok fő felelőssége továbbra is az árstabilitás megőrzése és a monetáris politika meghatározása maradt, a pénzügyi stabilitás és a válságok előrejelzése érdekében vezető szerepet kell vállalniuk a makroprudenciális felügyelet ellátásában is. Az új feladatok végrehajtásában a központi bankoknak szorosan együtt kell működniük a kormányokkal, a bank- és piaci felügyelettel, valamint más független/nemzetközi intézményekkel, ami azonban nem járhat a monetáris politika alakításában változatlanul alapvető fontosságú jegybanki függetlenség sérelmével. A válság változásokat hozott a központi bankok szabályozásában, aminek azonban teljes hatása még nem mérhető fel.

Ennek a résznek a harmadik tanulmánya a magyar bankszektor szabályozásával és versenyhelyzetével foglalkozik. Várhegyi Éva azt emeli ki, hogy a magyar bankszektor jellemzőit a válság közvetlen hatásain túl az állami válságkezeléshez kapcsolódó gazdaságpolitika, kormányzati intézkedések és szabályozási változások is befolyásolják. A pénzügyi-gazdasági válság sokkja mellett 2010 nyara óta szabályozási sokkok is érték a magyarországi bankokat, amelyek tovább rontották a banki jövedelmezőséget. A banki tőke- és jövedelempozíciókat erodáló, esetenként a jogbiztonságot és a versenysemlegességet sértő kormányzati intézkedések a szektor régiós versenyhelyzetét és forrásbevonó képességét is gyengítik, amivel a gazdaság hitelezését veszélyeztetik.

A válság kialakulásában a fogyasztói magatartás sajátosságai is szerepet játszottak. Vincze János tanulmánya ezt a kérdéskört érintve a pénzügyi piacok fogyasztóvédelmét a viselkedési gazdaságtan szemszögéből vizsgálja. A másodrendű jelzáloghitel-piaci válság miatt a fogyasztóvédelmi problémák különlegesen fontosá váltak a viselkedés-gazdaságtani megközelítést alkalmazók körében. A beavatkozást igénylő pénzügyi problémákat egyre gyakrabban értékelik a fogyasztói irracionális megnyilvánulásaként, valamint annak tudatos kihasználásaként. A tanulmány összefoglalja a háztartások pénzügyi részvételének vizsgálata során kapott legfontosabb viselkedés-gazdaságtani eredményeket, és bemutatja az elmélet által javasolt fogyasztóvédelmi eljárásokat.

A kötet III. része a hálózatos szolgáltatások piacaival és szabályozásával foglalkozik. Ebben az évben a vasúti piacot és az energiaszektort vizsgálják a szerzők. Az első tanulmányban Édes Balázs, Gerhardt Erik és Micski Judit a magyar vasúti teherszállítás piacnyitása első időszakának versenyhelyzetét értékeli. A független iparági szabályozóhatóság rendkívül rövidre sikerült története és a hozzáférhető piaci információk erősen korlátozott köre érzékelteti a változtatás nehézségeit. A tanulmány áttekinti a liberalizáció kezdeti időszakának nehézségeit, a fontosabb intézményi és piaci szereplőket és a közel nyolc év során kialakult piacszerkezetet.

Vince Péter az energiapiacra vizsgálja a piacnyitás utáni árszabályozást és versenyhelyzetet. A villamosenergia- és földgázpiaci nyitás minden szereplő számára megváltoztatta a működési feltételeket, amelyeket korábban egyes szereplőinek túlsúlya, az ellátás feltételeinek alakításában a hatósági beavatkozások dominanciája, a gyenge piaci koordináció, valamint a felhasználók kiszolgáltatottsága jellemezte. Az egyetemes szolgáltatás árszabályozását érintő változásokat, valamint a piaci versenyhelyzet alakulását nyomon követve, a szerző felméri, hogy az állami szerepvállalás sajátosságai mekkora teret engedtek az energiapiaci verseny erősödésének.

A harmadik tanulmány a piacnyitástól várt egyik legfontosabb fejleményt, a fogyasztók szabad szolgáltatóválasztásának esélyeit vizsgálja a magyarországi árampiacra. Paizs László írásának első részében az árampiaci szolgáltatóváltás okaival és akadályaival foglalkozik egy háztartások körében végzett európai uniós felmérés eredményeire támaszkodva. A tanulmány második részében a szolgáltatóváltás elmúlt évekbeli alakulását elemzi a fennálló szabályozási és piaci feltételrendszer tükrében. Megállapítja, hogy a magyar háztartások csak kismértékben váltanak szolgáltatót, ami elsősorban az egyetemes szolgáltatási rendszeren keresztül fenntartott nyomott árú villamosenergia-vásárlás lehetőségével magyarázható. Az üzleti felhasználók esetében ugyanakkor a kereskedőváltás egyre gyakoribb. A felhasználói oldal alkupozícióját erősítette a gazdasági válság okozta kereslet-visszaesés. A kiskereskedelmi versenynek újabb lendületet adott az a tény is, hogy a kedvező nagykereskedelmi piaci folyamatok eredményeként a versenypiaci végfelhasználói árak 2011-ben a hatósági árazású szegmens végfelhasználói árai alá süllyedtek, aminek

következtében a verseny hatóköre most már az egyetemes fogyasztásra jogosult üzleti felhasználókra is kiterjedhet.

A IV. rész Bálint Éva gyűjtésében terjedelmes válogatást tartalmaz a versenypiacokkal és a szabályozással foglalkozó szakirodalom 2011-ben publikált terméséből. A bibliográfiában az ágazati és versenyszabályozás általános témakörein belül minden évben kiemelten szerepelnek a kötet középponti, tematikus kérdéseit – ez évi kötetünkben a pénzügyi szektor válság alatti újraszabályozását – tárgyaló művek. A hazai szakirodalom esetében szélesebb körben igyekszünk bemutatni az újonnan megjelent írásokat, a külföldi irodalom bősége miatt erősen válogatva, csak angol nyelvű kiadványokat szemlélünk. A külföldi műhelytanulmányok és folyóiratcikkek gyűjtésénél a *Verseny és szabályozás* évkönyvek 2008. évi és 2009. évi számaiban felsorolt folyóiratok, illetve kutatóhelyek írásait vesszük elsősorban figyelembe.

A kötet elkészítésében nagy segítséget nyújtottak és köszönettel tartozunk a lektoroknak: Antal-Pomázi Krisztinának, Koós Gábornak, László Gézának, Oblath Gábornak és Salgó Istvánnak.

A szerkesztők